

COVID-19: AB İÇİN STRES TESTİ

Kayhan KARACA¹

Bizde “Ne olacak bu Türkiye'nin hali” diye bir deyiş vardır. Avrupa kurumlarında da “Ne olacak bu Avrupa Birliği'nin (AB) hali” sorusunu işitirsiniz sürekli. Avrupa kurumlarını 7/24 takip eden biz gazeteciler bu soruyu neredeyse her gün duyar, aramızda tartışmakla birlikte genelde pek ciddiye almazız. En azından bugüne kadar öyleydi. Yeni koronavirüs hastalığı veya COVID-19 küresel salgını ve bu salgının neden olduğu ve olacağı siyasi, ekonomik ve sosyal krizler herkes gibi bizlerin de bakış açısını değiştirdi.

Lafı ağızda gevelemeye gerek yok: kurumsal olarak AB ve AB'yi oluşturan devletlerin çoğu bu küresel salgında sınıfta kaldılar. Krizi birlikte yönetemediler, yönetmek de istemediler. Avrupa'da “resmi olarak” ilk vakalar 24 Ocak'ta Fransa'da ortaya çıktı. Asya dışında yeni koronavirüsten ilk ölüm 15 şubat'ta Fransa'da gerçekleşti. Tüm dünyanın virüsü konuştuğu bir ortamda, 19 şubat'ta, Atalanta Bergamo ve Valencia takımları arasında Milano'da şampiyonlar Ligi maçı oynanmasına ve İtalyan ve İşpanyol taraftarların birbirlerine karışmasına göz

---

¹ NTV Fransa ve Avrupa Kurumları Temsilcisi,
E-posta: karaca.kayhan@gmail.com

yumuldu. Krizin İtalya ve İspanya’da kitlesel planda yayılmasında önemli rol oynadığı söylenen bu maç için bugün “biyolojik bomba” tanımlaması yapılıyor. Hiçbir AB ülkesi Mart başına, hatta ortalarına kadar, önlem almadı, alma gereksinimi duymadı. AB genelinde, sanki her şey normalmiş gibi, hiçbir müşterek tedbire başvurulmadı. Kurumsal AB, konuya parasal açıdan bakmakla yetindi.

Federal AB taraftarları, AB’nin kurum olarak devreye girmemesini, “sağlık konuları AB’nin yetki alanında değil” şeklinde savunmaya çalışsa da bu gerekçe kimseye inandırıcı gelmedi. Kaldı ki AB antlaşmasının 3’üncü maddesi “AB üyesi devletler arasında dayanışmayı” konu alır. AB’nin başlıca varlık nedenlerinden biri bu dayanışma ilkesidir.

Gelgelelim dayanışma ümit eden Avrupa halkları, bunun yerine panik ve ulusal hodbinlikle karşılaştılar. Bu krizle AB’nin nasıl bir birlik olduğunu değil, nasıl bir birlik olmadığını keşfettiler. İtalya’nın sağlık malzemelerine ihtiyaç duyduğu ve bunun için çağrı yaptığı bir dönemde diğer AB ülkeleri bencil davranıp sağlık malzemelerinin ihracatını yasakladılar. İtalya böylelikle Çin’in “maske diplomasisine” kurban edilmiş oldu. Krizin özellikle Lombardiya bölgesinde zirvede olduğu ve İtalya’nın başta doktorlar olmak üzere sağlık personeline ihtiyaç duyduğu bir dönemde hiçbir AB ülkesi İtalya’ya hekim yollamadı. İtalya’nın yardımına Küba koştu! Kübalı hekimler Milano havalimanında kahramanlar gibi karşılandı. Küba daha sonra hekimlerini Paris’in başvurusu üzerine Fransa’nın Karayipler’deki adalarına gönderdi.

AB devletleri Schengen serbest dolaşım alanında olmalarına rağmen, Mart başından itibaren, AB içindeki diğer ortaklarına danışmaksızın sınırlarını tek taraflı kapatmaya başladılar. Mayıs ayından itibaren sınırlar yeniden açılırken de kargaşa yaşandı. Kimin sınırı kime açık

haftalarca belli değildi. Almanya, “Fransa’da vaka sayısı fazla” diye, sınır kapılarını Paris’e danışmadan kapatma kararı aldı. Fakat Fransa’da yaşayıp Almanya’da çalışanlara sınırlarını açık tuttu. Sanki Almanya’da çalışılınca virüse karşı bağışıklık kazanılıyordu! Almanya’ya sınır kentlerde yaşayan Fransızlara vebalı muamelesi yapıldı, Alman süpermarketlerinden alışverişleri yasaklandı. Bazı Fransız vatandaşları Almanların ırkçılık olarak tanımlanabilecek hakaretlerine maruz kaldı. AB “sayesinde” tarihe gömüldüğü sanılan bu tür ürkütücü davranışlar, gözle görülmeyen bir virüs nedeniyle yeniden su yüzüne çıktı. Buna karşılık, sıradan vatandaşa kapatılan kapılar krizin en yoğun dönemi olan Nisan ayında Bulgaristan ve Romanya gibi iş gücü ucuz AB ülkelerinden Almanya ve Avusturya’nın kuşkonmaz tarlalarında çalıştırılmak için getirilen binlerce mevsimlik tarım işçisine sonuna kadar açıldı. Hatta bu işçiler için özel hava koridorları oluşturuldu.

En büyük skandal ise bugün dahi Avrupa genelinde insanların inandırmakta zorluk çektiği “maske krizi” oldu. Maske kullanımı konusunda hükümetler de “uzman” hekimler de aralarında anlaşamadılar. AB içinde ortak bir uygulamada karar kılınmadı. AB ülkeleri arasında herkesi şaşkına çeviren bir maske yarışı başladı. Mart başlarında maskenin virüse karşı etkisiz olduğunu söyleyen Fransa, İsveç’ten İtalya ve İspanya’ya gönderilen 4 milyon adet maskeye el koydu. Koskoca “Ortak Pazar” birdenbire unutuldu. Stokholm-Paris hattında diplomatik kriz patlak verdi. İsveç hükümetinin sert tepkisi üzerine Fransa el koyduğu maskeleri haftalar sonra iade etmek zorunda kaldı.

Tüm bunlar AB ve dünya halklarının gözleri önünde gerçekleşti. Belleklere kazındı. Küresel salgın AB’nin zayıf yönlerini ortaya çıkardı. AB üyesi devletler arasındaki dayanışma noksanlığı AB’nin entegrasyon projesinin geleceği açısından adeta bir stres testi oldu. Fakat her

şeyden öte AB'nin "soft power" kapasitesi zayıfladı, daha da zayıflayacak gibi görünüyor, özellikle de salgına bağlı krizin süresi uzarsa...

COVID-19 krizinin sağlık boyutu henüz sonlanmış değil. Sağlık boyutu sonlanmadıkça da krizin AB için kurumsal, politik, jeopolitik, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ilgili tatminkâr analizler yapmak, öngörülerde bulunmak oldukça zor. Sağlık boyutu devam ederse, yani sonbaharla beraber ikinci veya üçüncü dalgalar gelir ve bu durum aşırı başta olmak üzere tedavi yöntemleri geliştirilene kadar devam ederse; politik, ekonomik ve sosyal açıdan sadece AB değil tüm dünya olumsuz etkilenecek. Böyle bir senaryo halinde küresel çapta ciddi paradigma değişimlerinin gerçekleşebileceği konuşulmakta.

AB'nin son 10 yılı krizler dönemi oldu: 2008-2009 finansal krizi, euro bölgesi krizi, popülist ve aşırı sağcı partilerin yükselişleri ve bazı ülkelerde seçimlerle iktidara gelmeleri, 2015 yılındaki sığınmacı krizi, Brexit ve şimdi de COVID-19 krizi. AB (ve atası olan AET) hep krizlerle doğmuş ve ilerlemiştir. Bu doğru. Krizler kontrol edilebildikleri ve böylelikle avantaja çevrilebildikleri ölçüde faydalı da olabilirler. Ancak son yıllarda yaşanan krizler kontrol edilebilmekten çok uzaklar. AB, örneğin, sığınmacı krizini ancak Türkiye ile oldukça tartışmalı bir uzlaşma çerçevesinde geçici olarak çözebildi. Kendi bünyesindeki popülizm krizini bir türlü aşamıyor. COVID-19 krizinin çözümünü ise bu krizden en fazla zarar gören üye ülkelere bol para yardımıyla bulunarak ileri bir tarihe göndermenin peşinde. Kabaca "kurtarma paketi" olarak tanımlanan ve 390 milyar euroluk bölümü sübvansiyon, geri kalanı kredi olarak dağıtılacak paketten aslan payını İtalya (81 milyar euro), İspanya (77 milyar euro), Fransa (38 milyar euro) ve Polonya (37 milyar euro) alacaklar. Yüz milyarlarca euro borçlanmayı "tarihi başarı" olarak göstermeye çalışıp siyasi açıdan günü kurtarmanın

peşinde olan AB liderleri, belki de gelecekte birliğin başına bambaşka sorunlar açabilecek borç batağı fitilini de böylelikle ateşlemiş oldular.

Bu ülkelerin kurtarma paketinden diğer üye ülkelere nazaran daha fazla yararlanacak olmalarının arkasında sadece ekonomik gerekçeler yatmıyor. İtalya ve İspanya ekonomik planda uzun süredir krizdeler. Bu ülkelerde AB karşıtı popülist partiler kurumsallaştılar, yükselişterler, hatta İtalya'da aşırı sağcı lider Matteo Salvini ile geçtiğimiz yıllarda iktidara ortak oldular. Polonya'da iktidardaki aşırı muhafazakâr yönetim, Katolik Kilisesi'nin de desteğiyle, "ben kendi kurallarımaya göre AB üyesiyim" şeklinde özetlenebilecek bir politika yürütüyor.

Sosyal bölücülük yaparak oy toplayan popülist partiler sadece bu ülkelerde değil tüm AB genelinde iktidardaki hükümetlerin COVID-19 krizi yönetimini eleştirmekteler. Politikalarını bunun üzerine kuruyorlar. Bu partilerin 2021 ve 2022'de AB içindeki seçimlerde COVID-19 krizini propaganda malzemesine dönüştürmeleri hayli yüksek bir olasılık. Hollanda ve Almanya'da 2021'de, Fransa'da ise 2022'de parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimleri var. Bu seçimler AB'nin geleceği açısından hayati öneme sahip. Krizin gidişatı diğer AB ülkelerinde de erken genel seçimi tetikleyici unsur haline gelebilir.

AB için COVID-19'un siyasi risklerinden biri de işte burada yatmakta. Kriz kısa sürede sonuçlanmaz ve ekonomik ve sosyal planda AB toplumlarında derin yaralar açar ise popülist olarak adlandırılan ve ideolojik planda mevcut AB'ye karşı çıkan siyasi partiler olağanüstü güç kazanabilir, iktidarı ele geçirebilirler. Bu da AB projesinin geleceğinin sorgulanmasına, hatta sonlanmasına dahi neden olabilir. Bu olasılık pek dillendirilmek istenmese de AB tarihinde ilk defa ciddi bir seçenek olarak karşımızda duruyor. 1980 yılında birisi size "10 yıl sonra Berlin Duvarı da Sovyetler Birliği de tarihe karışacak" dese, gülüp geçerdiniz.

1990'lı yıllara girildiğinde ne biri kalmıştı ne de öteki. Uluslararası konjonktür her ikisini de tarihe gömdü. AB de böyle bir son ya da çözüme yaşayabilir.

Buna karşılık, kriz kısa sürede sona erer ve COVID-19'un tetiklediği resesyonun yaratacağı ekonomik ve sosyal bunalım Avrupa toplumlarının kaldıracabileceği ölçüde kontrol edilebilirse, AB yanlısı sistem partileri krizden kuvvetlenmiş olarak da çıkabilir. Özetlemek gerekirse, COVID-19 AB için sadece bir sağlık problemi değil, aynı zamanda kader tayin eden bir fenomen olacak.

AB'nin kuruluşundan bu yana yüzleştiği en ciddi kriz olan COVID-19, birliğin yönetim kurallarını her hâlükârda derinlemesine değiştirecek. Nasıl değiştireceği, bu yıl 9 Mayıs'ta başlaması planlanmış olan, ancak COVID-19 krizi nedeniyle sonbahara ertelenen "AB'nin Geleceği Konferansı" kapsamında tartışmaya açılacak. Kriz öncesi tasarlanmış ve Fransa'nın 2022'deki AB dönem başkanlığı döneminde sonlanması öngörülen bu konferans, COVID-19 kriziyle birlikte bambaşka bir anlam kazanmış durumda. Krizin yarattığı ve yaratacağı yeni ekonomik ve sosyal gerçekler ve AB içindeki Kuzey-Güney ve Doğu-Batı fayları, bu konferansın -dolayısıyla AB'nin- geleceğini doğrudan etkileyecek. Konferans kapsamında AB'nin genişleme süreci ve Türkiye dosyası da gündeme gelecek. AB içindeki popülist hareketlerin COVID-19 krizi ile aşırı güç kazanması, Türkiye-AB ilişkilerini üyelik perspektifli olmaktan çıkartacak sonuçları da beraberinde getirebilir. AB içindeki merkez, merkez-sol ve merkez-sağ partiler, "AB karşıtı popülistler Türkiye dosyasını seçim kampanyalarında kullanabilir" kaygısıyla Ankara'nın üyelik dosyasını açmaktan ya da ilerlemesini sağlayacak adım atmaktan titizlikle kaçınıyorlar. Bu durumun, Türkiye olağanüstü reformlar gerçekleştirirse dahi, gelecek yıllarda değişeceğine

dair hiçbir emare yok. Türkiye dosyası üyelik perspektifi bağlamında AB içinde tamamen rafa kaldırılmış bir konu haline gelmiş durumda. AB kendi geleceğine, yani gelecekte nasıl bir birlik olacağına karar vermedikçe bu dosyanın raftan indirilme şansı bulunmuyor.

Ekonomik planda AB'nin yakın gelecekte stratejik otonomi konsepti geliştirmesi; özellikle robotik, otomasyon, dijitalleşme ve yapay zekaya yönelik aynı zamanda devlet teşvik ve destekli yatırımlara gitmesi bekleniyor. Elbette ekonomik ve ticari planda Çin'e karşı bağımlılığın azaltılması birdenbire ya da birkaç yılda gerçekleşmeyecek. Fakat daha şimdiden birçok AB devleti bu yönde sinyaller veriyor.

COVID-19 krizinin AB açısından önemli sonuçlarından biri de işte bu Çin dosyasının yönetimi olacak. Avrupa için Çin özellikle son 20 yıldır sadece bir üretim üssü değil, aynı zamanda yatırım üssü haline geldi. Çin de artık AB topraklarında önemli yatırımları olan bir ülke. Huawei 5G için Avrupa'da tüm kapıları zorluyor. Çinli yatırımcılar Fransa'nın Bordeaux yöresinde ünlü şaraplar üreten bağ ve şatoları dahi satın almaya başladılar. Çin kendisine değişik AB ülkelerinde geniş bir iş ağı ve lobisi oluşturdu. Hatta AB devletleri Çinli yatırımcıları çekmek için birbirleriyle rekabet halindedeler. Bu iş lobisi son zamanlarda politik lobiyeye de dönüşmeye başladı.

Fakat bu durum ABD ile Çin arasındaki küresel sürtüşme nedeniyle yakın gelecekte değişebilir. ABD yönetimi Çin'i küresel planda stratejik rakip olarak görüyor. Bu yılki seçimleri Joe Biden da kazansa bu durum değişmeyecek. ABD, AB'deki ortaklarına, "Çin'e karşı ya benimlesiniz ya da bana karşı" diyecek. AB'yi taraf tutmaya zorlayacak. Blok halinde ABD'nin yanında saf tutmayan bir AB'yi başka alanlarda yalnız bırakacak. Bu da 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana süregelen transatlantik ilişkilerinin geleceği açısından belirleyici olacak. ABD, bu yönde

bir politika izleyeceğinin sinyallerini Almanya'nın Rusya ile imtiyazlı ilişkiler kurma girişimlerine verdiği tepkiyle göstermeye başladı. Rus doğal gazını Baltık Denizi'nden Almanya'ya ulaştırarak özel boru hattı projesi (*Nord Stream 2*) ABD yönetiminin karşı çıkmasına rağmen gerçekleştiriliyor. ABD, bu projeye ilk tepki olarak Almanya'da konuşlanmış 35 bin askerinden yaklaşık 12 binini çekerek yanıt vermeye hazırlanıyor. Washington yönetiminin bu adımı Almanya için ekonomik olduğu kadar askeri ve siyasi planda önemli sorunlar yaratmaya aday.

Çin'e dönecek olursak; AB, kurum olarak, her ne kadar Çin'i son aylarda "sistemik rakip" gördüğünü ilan etmiş olsa da üye devletler Pekin'e yönelik politikalar konusunda farklı yaklaşımlara sahipler. İtalya örneğin Çin ile sıkı ilişkiler içinde. COVID-19 krizinin zirvede olduğu dönemde Çin lideri Xi Jinping, İtalya Başbakanı Giuseppe Conte'yi arayarak "Sağlık İpek Yolu" oluşturma önerisinde bulundu. Macaristan ve Çekya gibi ülkelerden Pekin yönetimine övgüler yağdı. Fransa'da birçok kent ve bölge yönetimi, "business" ilişkileri sayesinde kriz ortasında sadece kendi kullanımları için Çin'den maske getirtmeyi başardı. İspanya, Polonya, Hollanda ve Yunanistan gibi ülkeler de kriz sürecinde Çin'den önemli destek gördüler.

AB henüz küresel bir aktör değil. Gerçek anlamda müşterek bir askeri güç ve diplomasiye sahip olmadan küresel aktöre dönüşmesi de mümkün değil. AB içinde küresel aktörlük hayali görenler olduğu gibi, bu aktörlüğün her alanda yaratacağı sorumluluğa hazır olmayanlar, hatta bu sorumluluğu ürkütücü bulup, istemeyenler de var.

AB için COVID-19 krizi sonrası ikilem de burada yatıyor: Her türlü avantaj veya dezavantajıyla küresel bir güce mi dönüşmek, yoksa bugün olduğu gibi ABD savunma kalkanının altında ekonomik bir refah bölgesi olarak mı kalmak?

Fakat AB ülkelerinin ABD politikaları da farklılıklarla dolu. Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra, büyük ölçüde ABD'nin girişimiyle Batı kulübüne eklenen Orta ve Doğu ülkeleri, hâlen “Rus fobisini” üzerinden atabilmiş değiller. Bu nedenle ABD'nin savunma kalkanının, yani NATO'nun sorgulanmasına karşılar. Almanya da NATO'nun sorgulanmasını istemiyor. Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla nükleer caydırıcılık gücüne ve Avrupa dışında askeri operasyonlar düzenleme kapasitesine sahip tek birlik ülkesi olarak ön plana çıkan Fransa ise hem “Avrupa ordusu” kurulmasını istiyor hem de NATO'nun varlığını sorguluyor. NATO'yu sorgularken de Türkiye'nin Suriye ve Libya'ya askeri müdahalelerini gerekçe gösteriyor.

Fransa'nın NATO'nun varlığını sorgulayarak Avrupa ordusu kurma fikrini savunması aynı zamanda AB içindeki dengelerden kaynaklanıyor. AET 1957'de Fransa ile (Batı) Almanya arasında mutlak denge üzerine kurulmuştu. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve iki Almanya'nın yeniden birleşmesiyle bu denge 1990'larda yavaş yavaş, 2000'lerden itibaren de hızlanarak Almanya lehine dönmeye başladı. 2008-2010 dönemindeki finansal krizler ve son olarak COVID-19 krizi Almanya'nın liderliğini daha da pekiştirdi. Fransa'nın Almanya ile dengeleri yeniden sağlayabilmesi için elinde üç silahı kaldı: Diplomasisi, askeri gücü ve kültürel etkinliği (*fransızca/frankofoni*). Berlin ile Paris arasında AB içinde perde arkasında devam eden bu rekabet her geçen gün Berlin lehine gelişiyor.

Bu ortamda Almanya şimdi “Avrupa liderliği” rolünü kalıcı olarak oynamak isteyecek mi? Bu rolün sadece ekonomik ve ticari güç kalınarak oynanması mümkün değil. Gerçek anlamda siyasi, diplomatik ve askeri bir güçle tamamlanması gerekiyor. Bu da Alman devleti açısından felsefi ve ideolojik bir dönüşüm gerektiriyor ki Almanya'nın siyasi

partileri, elitleri ve 75 yıldır ABD koruması altında yaşamaya alışmış toplumunun bu dönüşüme hazır olduklarını söylemek en azından şimdilik zor. Almanya'da bugünkü genel eğilimi, bu rolün "Almanya'nın liderliğinde bir AB tarafından oynanması" şeklinde ifade etmek mümkün.

Sonuç olarak COVID-19 sonrası AB için kriz öncesi duruma (*status quo ante*) dönüş söz konusu olmayacak. Kriz olağanüstü ağırlaşmış birliği çözülme sürecine itmez ise yeni bir yapılanma süreci başlayacak. Bu yapılanma ABD liderliğindeki "Batı" kulübünde kalıp daha esnek bir AB yaratılması olabileceği gibi, küresel aktöre dönüşme iddiasıyla ABD ile Çin arasında bir tür "Üçüncü Yol" şeklinde de ortaya çıkabilir. Fakat AB'nin küresel aktör olabilmesi için Almanya'nın "ABD'den bağımsız liderlik" statüsünü benimsemesi ve her türlü avantaj ve dezavantajıyla bu statüyü sırtlanmayı kabullenmesi gerekiyor.